

Topor István:

A debreceni támadó hadművelet hajdúszováti eseményei. 1944. október 8-30.

Az előzmények

Malinovszkij marsall szeptember 29-én, és az azt követő napokban kelt utasításai rögzítették a 2. Ukrán Front magasabb egységei számára a „debreceni támadó hadműveletben” végrehajtandó feladatokat. Október 5-én estére a szükséges előkészületek megtörténtek. A tervek szerint a támadás október 3-án vette volna kezdetét, amit később 6-ra módosítottak. A szovjetek a halasztást azzal indokolták, hogy a csapatok nem tudtak a tervben előírt időpontra felvonulni. Számvéber Norbert szerint viszont a halasztást a 6. gárda-harcokoszad sereg Nagyvárad elleni kudarcba fulladt támadása okozhatta.¹

Plijev altábornagy alá tartozó hadtestek 8-án estére kijutottak a Hajdúszoboszló–Nádudvar–Püspökladány–Karcag–Kisújszállás közötti terepszakaszra. A támadó hadművelet során a szovjet források 4220 magyar és német katona foglyul ejtéséről szóltak. A „debreceni támadó hadművelet” első három napján összes hadifogságba esett magyar és német katona létszáma 8220 fő volt.²

Harcok Debrecenért és Hajdúszovátért

Október 8-án 4. gárda-lovashadtest hadosztályai a 6. gárda-lovashadtest 13. gárda-lovashadosztályával karöltve birtokba vették Hajdúszoboszlót, majd támadásukat Hajdúszováton keresztül délkeleti irányban folytatták.

A német és a velük együtt harcoló magyar 16. rohamtüzérszázada egységei visszavonultak a Debrecenről hat kilométerre délnyugatra kiépített légvédelmi lövegekből álló reteszállásig.

Hans Friessner³ Generaloberst visszaemlékezései szerint október 10-ére az észak felé előrenyomuló három szovjet gyorshadtestet sikerült elvágniuk a nyomukban haladó

¹ Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon. <https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/#d1e1953>. Letöltés ideje: 2020. február 28.

² Uo.

³ Hans Johannes Friessner (1892–1971) német tábornok. Az első világháborúban is harcolt, a második világháborút még ezredesként kezdte, ezután évente előrelépett a ranglétrán. 1942-től a keleti fronton harcolt. 1944 júliusában az Észak-Hadseregcsoporthoz parancsnok, de a hónap végén már Romániába vezényelték a Dél-Ukrajna hadseregcsoporthoz élére. A románok kiugrása után nehéz helyzetbe került, Magyarországon szinte a semmiből teremtett hadsereget. Szeptember 24-től a Dél-Hadseregcsoporthoz parancsnok. Jó teljesítményt nyújtott Erdélyben és a debreceni tankcsata idején. Forrás:

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/friessner.html>

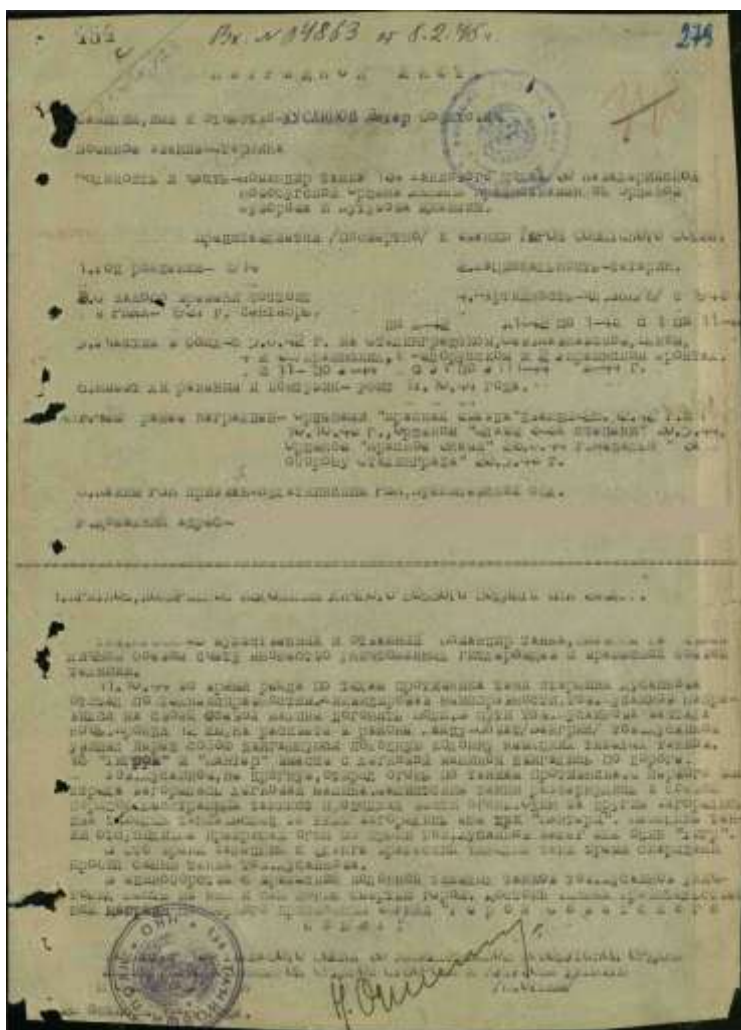
csapatoktól. A 13. és az 1. német páncélosadosztály Püspökladánynál elvágta a szovjet gépesített rohamcsapatok ékjét. A bekerített szovjet egységek dühösen védekeztek, igyekeztek kitörni a bekerítésből.⁴ Talán ez a düh idézte elő azokat a vérengzéseket, amelyeket végrehajtottak.

Hajdúszovátra a szovjetek előőrsei október 9-én érkeztek. Ettől kezdve a település orosz kézen volt. Kezdetét vette a megszálló erők terrorja. Rögtön az első napon négy falubelit lőtték agyon a szovjet katonák. Szöllősi Jenő 24 éves és Szöllősi Kálmán 21 éves fiatalemberek a Cenzus-kertből igyekeztek hazafelé. A leventesapkás fiatalokat a szovjet katonák feltartóztatták és az út szélén agyon is lőtték. Ugyanerre a sorsra jutott egy másik testvérpár. Kapus Istvánt (20 éves) és Kapus Mihályt (18 éves) szintén az útfélen lőtték le.⁵ Ugyanaznap lőtték meg a faluba érkező lovas szovjet előőrsök Bernáth Vincét. Mivel a településen nem volt orvosi ellátás, a szerencsétlen férfi két héttel később vérmérgezésben elhunyt.

Október 12-én reggel a német 109. páncélosdandár „18 páncélossal és egyéb támogató járművekkel támadást indított Hajdúszoboszló irányában. Hajdúszováttól északra a német oszlopot meglátta Z. Sz. Huszainov törzsőrmester, a 4. gárda-lovashadtest 30. lovashadosztályának 134. harckocsiezredében szolgáló harckocsiparancsnok, aki páncélosával előző nap kisebb műszaki hiba miatt lemaradt ezredétől. A magányos szovjet harckocsi jól kiválasztott tüzelőállásból meglepetésszerűen tüzet nyitott a német oszlopra. Elsőként egy gépkocsit semmisített meg, majd gyorstűzzel öt Panther harckocsit lőtt ki, egyet pedig megrongált. Ekkor egy német harckocsi Huszainov páncélosának oldalába került és három páncélgránáttal szétlőtte a szovjet harckocsi tornyát. A törzsőrmester elesett, de halála után kitüntették a „Szovjetunió Hőse” címmel.

⁴ Hans Friessner: Árulások, vesztett csaták. A Wehrmacht harcai Magyarországon 1944-45-ben. Budapest, 1992. CO-NEXUS Print-teR Kiadó. 140-159.

⁵ Ezeknek, illetve a többi halálesetnek az időpontját és okát Hajdúszovát halotti anyakönyveiben találtam meg.



1. ábra Huszainov felterjesztése a Szovjetunió Hőse kitüntetésre.⁶

A német páncélosok ennek ellenére visszavonultak Debrecen irányában. Valószínűleg úgy vélték, a szovjet páncélos nincs egyedül”.⁷

A „Plijev” lovas-gépesített csoport október 16-án 16 óra 30 perckor Malinovszkij marsalltól újabb parancsot kapott. A 4. gárda-lovashadtest és a 7. gépesített hadtest legyengült csapatainak Hajdúszovát felé kellett csapást mérniük, majd egyesülve a 6. gárda-lovashadtesttel, október 17-én estéig birtokba kellett venniük Debrecent.

Október 16-án reggel német „páncélautó állt meg a Kabai úton az iskola előtt. Géppisztolyos németek szálltak ki belőle. Kivittek az iskolából az útra egy lócát, és ráírták krétával „237

⁶ Hálával tartozom Horváth Attilának a hajdúszováti harcokban elesett német és szovjet katonákra vonatkozó kutatási adatainak megosztásáért, valamint a képekért. Az itt elesett név szerint is ismert német és szovjet katonákról A harcok során meggyilkolt illetve elesett katonák temetése című bekezdésben lesz szó.

⁷ Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon. <https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/#d1e1953>. Letöltés ideje: 2020. február 28.

Gruppe”. Aztán tovább mentek a falu felé”.⁸ Nem sokkal később páncélkocsik, ütegek és Tigris harckocsik foglaltak állást a falutól keletre.

A német haderőknek különösen fontos volt a település birtoklása. Ez az út biztosította volna az 1. páncélosadosztály megfelelő mennyiségű utánpótlását. A harckocsikkal megerősített 1. páncélos-felderítőosztály Sáp körzetében déli arcvonallal biztosította a hadosztály zömének elvonulását, amely Földesnél gyülekezett a Hajdúszovát elleni támadáshoz. A település elleni német támadás kudarcba fulladt. A Hajdúszovátot birtokló szovjet csapatok megakadályozták, hogy az 1. páncélosadosztály megfelelő mennyiségű utánpótlást kaphasson. „A 17-én reggel meginduló német kísérlet élén az 1. páncélosezred és az 1. páncélgránátos-ezred részei haladtak a 73. páncélos-tüzérezred zömének támogatásával. A Hajdúszovát előtti hídra felhajtó első német harckocsit a szovjetek kilőtték, és a lángoló páncélos elzárta a további északi irányú előrehaladás egyetlen lehetséges útját. A német harckocsik a tüzérségi megfigyelőkkel együtt jobb felé, egy gyümölcsligeten keresztül próbálták megkerülni a települést. Próbálkozásuk azonban kudarcba fulladt, mert a továbbhaladó német páncélosokat a szovjet 7. gépesíthadtest 78. gárda-nehézharcokosi-ezredének egy Hajdúszovát szélén álló, kiválóan álcázott ISZ-2 nehézharcokosja kilőhette volna. A német tüzérségi megfigyelők harckocsiját találat is érte, de csak az egyik tartalék üzemanyag-kanna robbant fel rajta”.⁹

⁸ Diószegi Lajos: Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából. Hajdúszovát, 1994. Fontos forrásul szolgált az általam személyesen is ismert és nagyra becsült tanár munkája.

⁹ Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon. <https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/#d1e1953>. Letöltés ideje: 2020. február 28.



2. ábra Kilőtt Panther harckocsi. Forrás: <https://www.militaryimages.net/media/destroyed-panther.17307/>



3. ábra ISZ-2-es szovjet nehézharckocsi a berlini győzelmi ünnepségen. Forrás: https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/09/07/a_szovjet_szornyeteg_es_a_berlini_gyozelmi_parade

Megkezdődött a németek és a falut védő szovjet erők tüzérségi párbaja. Másnap, 17-én délután a tüzérségi párbaj erősödött. A községtől 4 kilométerre állást foglaló német páncélosok tűz alá vették a templomtoronyt, mivel úgy hitték, hogy a toronyba helyezkedtek el az orosz magasmegfigyelők.



4. ábra A hajdúszováti református templom. Forrás: Diószegi Lajos: *Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából*.

A 39 méter magas templomtorony találatot kapott és ledőlt. Mindössze egy 15 méteres csonk maradt belőle.



5. ábra A megmaradt 15 méteres csonk. Forrás: Diószegi Lajos: Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából.

A harcok alatt sok lövedék csapódott be a falu számos pontjára. Különösen a templom és a körülötte álló iskola kapott sok találatot. Az egyházközség jelentős anyagi veszteségeket szenvedett. Benkő Károly helyettes lelkész 1945. szeptember 20-án kelt felmérése szerint a templomtorony pusztulásán túl az ablakok is mind megsemmisültek. Megrongálódott a tető és a bejárat. „Az orgona súlyos károkat szenvedett. Sípjait mind szétrombolták, letöredezték, billentyűit elpusztították , illetve súlyosan megrongálták. Elpusztultak az összes úrasztali terítők, több irodai berendezési tárgy, székek , lócák stb. elvesztek, az irattár teljesen szét van dűlve, itt is tetemes hiány jelentkezik. A parokiális könyvtárban is hiányok észlelhetők, de pontosan meg nem állapítható, mivel a könyvtárjegyzék is elveszett. Több értékes régi keletű születési, esketési és halálozási anyakönyv értesülésem szerint tűz martalékává vált”¹⁰. A lelkészlak is súlyos károkat szenvedett. A templom erődfalába is számos lövedék fúródott.

¹⁰ Krisztusban nyert erő. A Tiszántúli református gyülekezetek háborús krónikája (1944-1945). Forrás: https://www.reformatus.hu/data/attachments/2017/06/06/Krisztusban_nyert_ero_I_PDF.pdf?fbclid=IwAR04G-ROn8wv1fJtH7Fc35PU-UWDJqYYc4I7sIYJMDjiQw1XcVdPf-3LNWs.



6. ábra Az 1944. október 17-ei belövésektől megsérült templomerőd falának egy szakasza. Forrás: Diószegi Lajos: *Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából.*

Áldozatai is voltak a tüzérségi párbajnak. Lövedéktől származó sérülés következtében életét veszítette Mészáros Lajos 10 éves fiú.¹¹ A Hajdúszovát 454. helyrajzi szám alatt állt a 68 éves Harsányi Vince mezőőr háza. Itt keresett menedéket az ágyútűz elől a 19 éves Tóth Béla. A házat találat érte és mindketten életüket veszítették. A velük szemben álló ház tüzet fogott, és özv. Györfi Sándorné Parti Zsófia a lángok közt lelte halálát. A 77 éves Bódor Sándor életét ellenséges lövedék szilánkjá által okozott lövési sérülés oltotta ki.

A Pesti Hírlap októberi lapszámai az első oldalon hozták a napi hadi jelentéseket.

¹¹ Diószegi Lajos könyvében Mészáros Lászlóként, a község halotti anyakönyvében Lajosként szerepel.



7. ábra A Pesti Hírlap 1944. október 20-i lapszáma a debreceni csata csúcspontjáról szóló hírekkel. Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1944_10/?pq=104&layout=s

Az ütközetet követően a település határában 11 német tank, 4 ágyú, 5 páncélcsovi és több teherkocsi roncsai maradtak.¹²

Október 18-án a falut elfoglaló szovjetek a férfitársaságot mozgósították, hogy az elesett katonákat összegyűjtsék és eltemessék. Koporsóba csak egy szovjet tisztet és három lövészt tettek. Az ő földi maradványait a község első világháborús emlékművének kertjébe temették el.

Október 22-én egy szovjet katona behatolt Kerékgyártó Gyuláné házába. A fiatalasszony karján tartotta 2 éves kisfiát, Gyulát. A katona erőszakoskodni kezdett az asszonnyal. A segélykiáltásra felfigyelt Szeles Pál 23 éves kereskedősegéd, és megpróbált a bajbajutott segítségére sietni. A szovjet katona a fiatallembert és a kisfiút is agyonlőtte. A gyermek agyveleje a szoba mennyezetére csapódott.

Október 29-én a 85 éves Szabó Albertet érte ellenséges lövedéktől származó találat. Azonnal meghalt.

Bíró Eszter fiatal lány „kerékpárral vitte az ételt a határban dolgozóknak, amikor egy hátrahagyott, Sándor nevű szovjet katonaőrmeester tehergépkocsival készakarva halálra gázolta.”¹³ A lány haláláról az anyakönyvben nem találtam bejegyzést.

¹² Diószegi Lajos: Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából. Hajdúszovát, 1994. 34. o.

¹³ Diószegi Lajos: Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából. Hajdúszovát, 1994. 35. o.

Az októberi vérengzés

Októberben tömeggyilkosságra is sor került. A harcok során 18 – egységüktől elszakadt – magyar katona keresett menedéket a faluban. Házaknál, ólakban, pincékben megbújva próbáltak meg életben maradni. Az orosz katonák rájuk bukkantak. Horváth Istvánné szemtanú így számolt be az eseményről: „Az elbújt magyar katonákat az orosz katonák összeterezték és a templom melletti erődfal nagyobbik bástyájába zárták be, aztán az udvarunkba hozták át őket. Közülük válogatták ki azt a hetet, kiket Szoboszlóra gondoltak átkísérni. Három fegyveres orosz kísérte őket. A Kerekes tanya irányából fegyverropogás hallatszott, a kivégzés sortüze. A többieket a templomkertben végezték ki.”¹⁴

A Kerekes tanyánál egy katonának sikerült megszöknie, a többieket ott a helyszínen kivégezték. A név szerint ismert áldozatok: Jelencsik János 23 éves faddi;¹⁵ Selmeczi Kovács Ferenc 34 éves villanyszerelő, sárbogárdi; az örtilosi születésű Musztács¹⁶ György 37 éves kovácmester, beleznai illetőségű honvédek.¹⁷

A 36/I. zászlóalj¹⁸ őrvezetője Böhm Ferenc 21 éves fodrázmester, balatonendréd¹⁹ honvéd veszteségi kartonját megtaláltam a Hadtörténeti Levéltár és Múzeum adatbázisában. A hajdúszováti halotti anyakönyvbe 1948-ban jegyezték be a halála tényét. A 13. folyószámú bejegyzés szerint halálának helye Hajdúszovát 207. helyrajzi szám. Halálának okához pedig az alábbi bejegyzést rögzítették: A hazáért hősi halált halt katona halálesete bejegyezve a Honv. Min. 416.537/szolg. 1948. alapján.

¹⁴ Közli Diószegi Lajos. Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából. 35. o.

¹⁵ A halotti anyakönyvekben öt nevet találtam, de ő nem szerepel benne. Valószínűleg azért nem, mert amikor 1946-ban exhumálták, és a református temetőben végső nyugalomra helyezték az áldozatokat, édesapja eljött fia földi maradványaiért és hazavitte szülőfalujába.

¹⁶ Diószegi Lajos könyvében Musitács Györgyként szerepel. Illetősége is pontatlan: nem Berezina, hanem Belezna a honossági helye.

¹⁷ Köszönettel tartozom Pócsi Zsolt helytörténésznek és Szabó István hajdúszováti lakosnak a halotti anyakönyvi adatok összegyűjtésében nyújtott segítségükért.

¹⁸ A zászlóalj a 3. magyar hadsereg IV. hadtestének kaposvári székhelyű 10. gyalogdandárjának kötelékébe tartozó 6. honvéd gyalogezredet takarja. Az ezred három zászlóalja közül az I. és a II. Kaposvárott, a III. pedig Nagyatádon állomásozott.

¹⁹ Diószegi Lajosnál Balatonendrőd szerepel.

1	Családi név utóneve:	Böhm Ferenc	2	Csoportosítási:	3011. 24	4	Resztvevő:	070.
3	Alkalmazás:	101. 26	5	Évesítés:	1922	6	Állomány:	Böhm Ferenc
7	Évesítés:	30	8	Állomány:	30	9	Állomány:	Török Imre
10	Legfőbb helyi kör- tartozásának neve, lakóhelye és lakóhelye:	Gyomai	11	Állomány:	37. 060	12	Állomány:	
13	Változás:		14	Foglalkozás (áll- ás, alkalmazás):		15	Össze- gyűjtés:	
17	Évesítés, mikor, hol (év, hó, nap):	1944. okt. 10. Hajdúszovát	18	Kihirdetés:	V. L.	19	Évesítés:	
18	Meghalt, mikor, hol (év, hó, nap):		20	Kihirdetés:	C. 30. 454/Prnyo 1945.	21	Évesítés:	
19	Évesítés, mikor, hol (év, hó, nap):	1944. okt. 10. Hajdúszovát	22	Kihirdetés:	V. L.	23	Évesítés:	
20	Meghalt, mikor, hol (év, hó, nap):		24	Kihirdetés:	V. L.	25	Évesítés:	
21	Évesítés, mikor, hol (év, hó, nap):	1944. X. 20. Debrecen	26	Kihirdetés:	V. L.	27	Évesítés:	
22	Meghalt, mikor, hol (év, hó, nap):		28	Kihirdetés:	V. L.	29	Évesítés:	
23	Évesítés, mikor, hol (év, hó, nap):		30	Kihirdetés:	V. L.	31	Évesítés:	
24	Meghalt, mikor, hol (év, hó, nap):		32	Kihirdetés:	V. L.	33	Évesítés:	

8. ábra Böhm Ferenc veszteségi kártyája. Forrás: <http://hadisir.hu/hadisir-nyilvantarto>

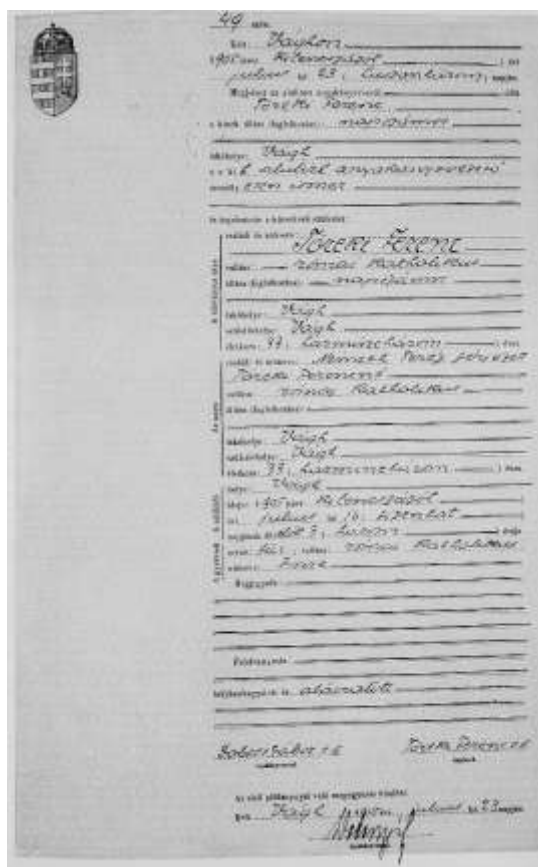
A 17 agyonlőtt katonából kilencnek a nevét sikerült azonosítani. A fent említetteken kívül ismert még Orsós István nyíregyházi, Vajda Jenő dunaszentgyörgyi, Mészáros Ferenc dunaföldvári és Heteyi²⁰ Ferenc gesei²¹ honvédek.

A legtöbb adat Töreki Imréről áll rendelkezésre. Ebben nagy szerepe van egy véletlen találkozásnak. 2019 őszén, halottak napján a hajdúszováti temetőben jártam, és elhelyeztem néhány szál virágot az ottani katonai sírnál. Ekkor egy kedves házaspár szólított meg, akiről kiderült, hogy Töreki Imre kivégzett honvéd hozzátartozói. Ifjabb Töreki Imre állította édesapja és ismert, illetve ismeretlen társai emlékére a fekete márványtáblát. Az ismeretség barátsággá változott, és számos írott és képi dokumentumot kaptam tőle édesapjára vonatkozóan.

Töreki Imre 1905. július 16-án látta meg a napvilágot a Sopron vármegyei Vágon Töreki Ferenc és Németh Teréz gyermekeként. Töreki Imre nő, családos férfiként vonult be. Feleségével, Nagy Ilonával 1938-ban kötöttek házasságot. Három gyermekük született. 1940-ben Imre, majd az ikrek: István és Ferenc, akik édesapjuk első bevonulása előtt nem sokkal, alig egy hetes korukban elhunytak.

²⁰ Diószeginél Hetyes Ferencként szerepel.

²¹ Gese erdélyi falu Alsó-Fejér vármegyében, a Maros partján. A többi honvéd dunántúli származású, míg ő erdélyi. Ifj. Töreki Imre szíves közlése alapján tudható, hogy a kivégzettek között volt egy erdélyi fiatalember. Ezt Gábor András református lelkipásztortól tudja, akivel két alkalommal is találkozott. Gábor András temette 1948-ban az áldozatokat a hajdúszováti református temetőben.



9. ábra Tőreki Imre születésének bejegyzése Vág születési anyakönyvében. Forrás:
<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3357-9TNV-61W?i=391&wc=92QQ-92Q%3A40680801%2C55228601%2C40685302&cc=1452460>

A római katolikus vallású napszámos hadműveleti területre 1944. február 24-én került. A Magyar királyi 4. honvéd gyalogezred katonájaként a 4/I. zászlóalj 2. századához vonult be. A 3. magyar hadsereg hadműveleti területre történő felvonulását követően az egység megnevezése 34/I. zászlóalj lett. A 3-as szám a hadsereg, a 4-es pedig a gyalogezred számát jelöli. Az ezred 1930-tól a Magyar királyi "Szent László" 4. honvéd gyalogezred nevet viselte. A 4/I. zászlóalj székhelye 1938-tól Sopronban volt.²²

²² Az ezred a 3. magyar hadsereg vitéz Balásfalvi Kiss László altábornagy vezette III. hadtestének 7. gyalogdandárjához tartozott. Az ezred I. és II. zászlóalja Sopronban, a III. Veszprémben állomásozott.



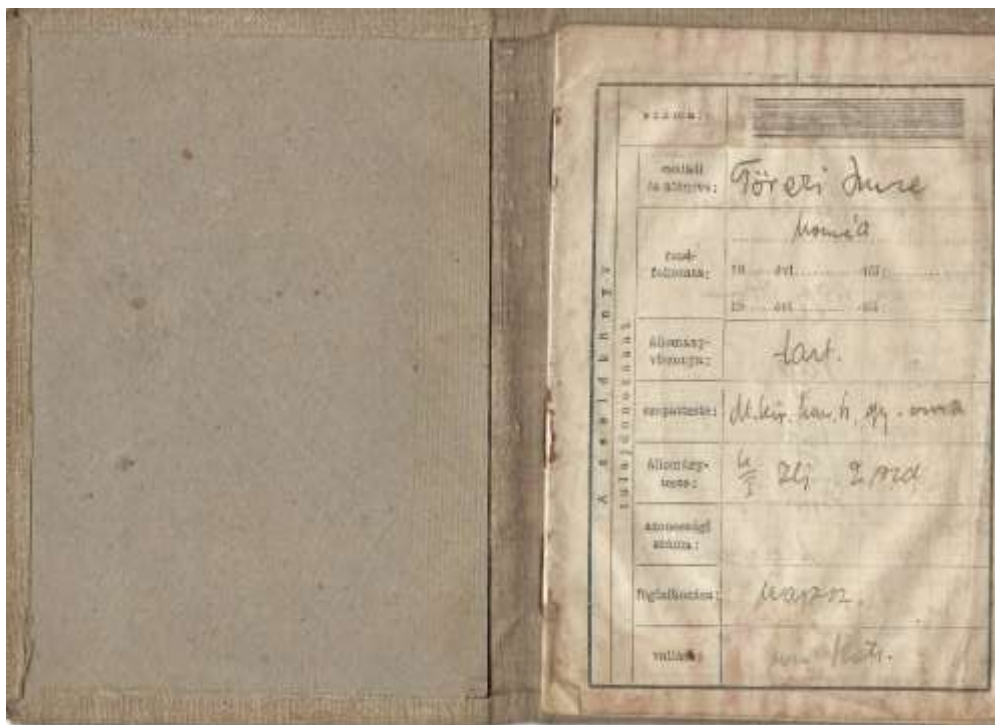
10. ábra Tőreki Imre igazolványképe a bevonulás előtt. Forrás: ifj. Tőreki Imre családi gyűjteménye.



11. ábra Tőreki Imre katonaképe a bevonulás után.



12. ábra Töreki Imre és bajtársai. A kép jobb szélén az állósorban az első Töreki Imre. A képen valószínűleg a magyar királyi 4. honvéd gyalogezred I. zászlóalja 2. századának a katonái láthatók.



13. ábra Töreki Imre zsoldkönyve.

1944. októberében 17-én, más források szerint 10-én Hajdúszováton került az oroszok kezére. Több társával együtt a református templom kertjében a szovjet katonák kivégezték. A szintén Imre nevet viselő fia mindössze négy éves volt édesapja meggyilkolásakor.

A Hadtörténeti Levéltár adatbázisában szerepelő adatok és a halotti anyakönyv bejegyzései nem egyeznek. A levéltári források október 10-re teszik a haláluk időpontját, míg az

anyakönyvekben 17-e szerepel. Magam részéről a 10-ei időpontot tartom valószínűnek. Úgy gondolom, a megszállók első dolga a bujkáló ellenséges katonák felkutatása volt. Mivel október 9-én vették birtokukba a falut, nagy valószínűséggel másnap láttak hozzá a tisztogató akcióhoz. Ennek során kerülhettek a kezükre a menedéket kereső honvédek.

A harcok során meggyilkolt, illetve elesett katonák temetése

1946-ban a különböző ideiglenes helyeken nyugvók magyar katonák földi maradványait exhumálták és a református temetőben helyezték végső nyugalomra. Jelencsik János tetemét édesapja hazaszállította, így a közös sírba a 16 legyilkolt magyar katonát és a falu környéki harcokban elesett 43 németet temették.

A magyar honvédek mellett nagy valószínűséggel ebbe a közös sírba helyezték az alábbi német katonákat²³:

Áldozat neve:		Rendfokozat:	Szül.:	Elhalálozott:	Megjegyzés:
Rudolf	Beer	-	1906.12.13.	1944.10.17.	
Georg	Bischoff	-	1924.01.13.	1944.10.17.	eltűnt
Walter	Bringmann	Gefreiter	1924.11.24.	1944.10.17.	
Johann	Buchmeier	Pionier	1926.08.13.	1944.10.14-17.	
Bernhard	Elser	Pionier	1926.11.19.	1944.10.14-17.	
Erich	Haars	Hauptmann	1919.12.18.	1944.10.17.	II/pz.atr.rgt.73
Alfred	Hacker	Gefreiter	1925.10.14.	1944.10.17.	
Erich	Häussler	Obergefreiter	1923.05.13.	1944.10.17.	
Theodor "Charli"	Kreuziger	Schütze	1924.01.02.	1944.10.17.	
Otto	Lackas	Unteroffizier	1923.02.08.	1944.10.17.	
Werner	Lange	Gefreiter	1926.05.16.	1944.10.17.	
Willi	Lilly	Grenadier	1926.11.08.	1944.10.17.	
Georg	Meiler	Pionier	1926.07.05.	1944.10.15-30.	
Josef	Micka	Gefreiter	1925.02.20.	1944.10.15-30.	
Willy	Minner	Obergefreiter	1924.05.21.	1944.10.17.	
Siegfried	Müller	Obergefreiter	1923.10.07.	1944.10.17.	
Erich	Pfarr	Obergefreiter	1921.08.16.	1944.10.17.	
Heinz	Reichert	Unteroffizier	1919.11.21.	1944.10.17.	
Otto	Schmitt	Unteroffizier	1925.02.12.	1944.10.17.	
Werner	Schmüller	Unteroffizier	1919.12.31.	1944.10.17.	2/pz.rgt.1
	Schulz	Gefreiter		1944.10.17.	eltűnt 2/pz.rgt.1
Hermann	Spiegel	Gefreiter	1924.11.19.	1944.10.17.	
Heinz	Steinert	-	1915.06.19.	1944.10.15.	eltűnt
Kurt Karl	Tirelli	Grenadier	1926.11.26.	1944.10.17.	
Hans	Wendelstein	Obergefreiter	1924.07.11.	1944.10.17.	

²³ Horváth Attila kutatásai alapján.

A magyar és német sírtól néhány méterre, szintén közös sírba 41 szovjet katona került. Közülük név szerint az alábbiak ismertek²⁴:

Áldozat neve:			Rendfokozat:	Szül.:	Elhalálozott:	Alakulat:	
Bahtijar		Abljazov	gárda vöröskatona	1905.03.23.	1944.10.20.	-	13.gd.lov.ho.
Ahmed	Pergaljevics	Ismakajev	gárda vöröskatona	1905.03.14.	1944.10.19.	-	13.gd.lov.ho.
Ivan	Andrejevics	Jevdokimov	gárda vöröskatona	1905.03.24.	1944.10.19.	-	13.gd.lov.ho.
Nyikolaj	Fjodorovics	Julin	gárda vöröskatona	1905.04.08.	1944.10.20.	-	13.gd.lov.ho.
Nyikolaj	Vasziljevics	Markov	gárda szakaszvezető	1905.04.08.	1944.10.20.	-	13.gd.lov.ho.
V.		Mirszinyev	főhadnagy	-	1944.10.17.	-	-
Grigorij	Jefimovics	Pereverzin	gárda vöröskatona	1905.03.28.	1944.10.19.	-	13.gd.lov.ho.
Vaszilij	Dmitrijevics	Pimenov	gárda vöröskatona	1905.03.11.	1944.10.19.	-	13.gd.lov.ho.
Ignat	Andrejevics	Polupanov	gárda vöröskatona	1905.03.31.	1944.10.20.	-	13.gd.lov.ho.
Dmitrij	Dmitrijevics	Pusztovoj	gárda vöröskatona	1905.03.18.	1944.10.20.	-	13.gd.lov.ho.
Zahar	Szafitovics	Huszainov	törzsőrmester	1905.03.28.	1944.10.17.	134.hk.ezr.	30.lov.ho.
Alekszej	Andrejevics	Nazarov	szakaszvezető	1905.03.25.	1944.10.17.	134.hk.ezr.	30.lov.ho.
Mamija	Leontjevics	Beraja	gárda tizedes	1905.04.06.	1944.10.17.	141.gd.tü-av.ezr.	13.gd.lov.ho.
Jegor	Filippovics	Szotnyik	gárda szakaszvezető	1905.04.07.	1944.10.17.	141.gd.tü-av.ezr.	13.gd.lov.ho.
Nyikolaj	Mihajlovics	Gluhih	gárda vöröskatona	1905.03.27.	1944.10.12.	47.ö.gd.av.o.	6.gd.lov.hdt.
Pjotr	Szemjonovics	Szkrovcov	vöröskatona	1905.03.11.	1944.10.17.	14.roh.u.dd.	-
N.		Cvetkov	gárda vöröskatona	-	-	-	-
Sz.		Kaltun		-	-	-	-
Vakif	Zijatdinovics	Mirszajapov	gárda százados	1905.04.04.	1905.04.27.	-	-

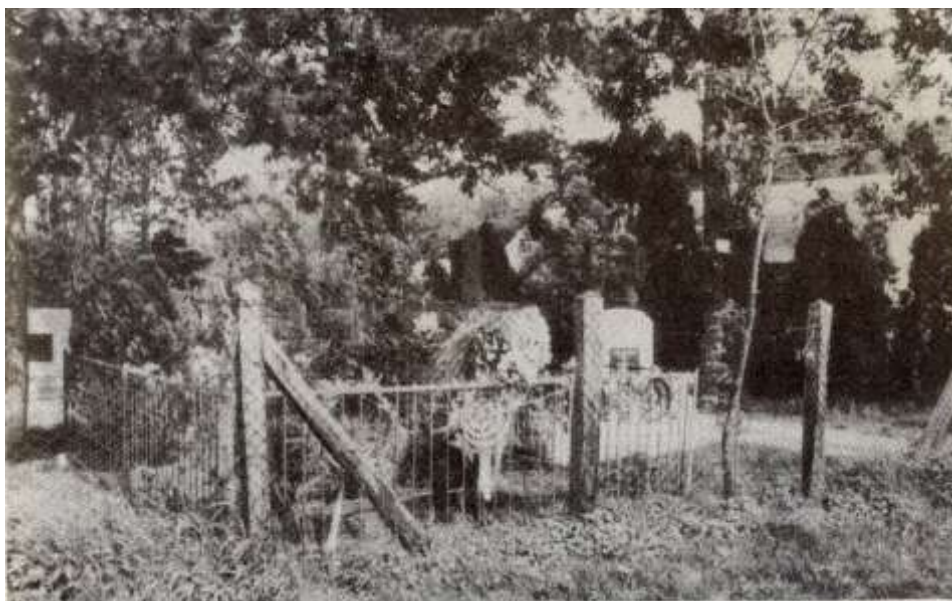
²⁴ Horváth Attila kutatásai alapján.

The image shows a handwritten ledger with several columns. The columns contain names, dates, and other details. There are some red markings and a large handwritten 'X' in the middle of the page. The text is in Hungarian and appears to be a record of losses or deaths.

14. ábra A 30. lovashadosztály eredeti veszteségi kartonja. A felterjesztést a podvignaroda.ru adatbázisa tartalmazza.

1948. május 2-án a község dísztemetést rendezett az elesettek tiszteletére. A református temetőben közös sírba helyezték a szovjet katonákat. A sírt kerítéssel vették körül és emlékművet állítottak. Itt az emlékbeszédet Kulcsár Imre, a Magyar Kommunista Párt helyi titkára mondta.

A magyar-német sírnál Gábor András református lelkipásztor temetett. Az emlékbeszédet Diószegi Lajos kántortanító mondta. Ezt a sírt is kerítéssel vették körül, és hatalmas fakeresztet állítottak az áldozatok emlékére.



15. ábra A magyar és a német katonák közös sírja a hajdúszováti református temetőben. Az 1940-es évek vége. Forrás: Diószegi Lajos: *Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából.*



16. ábra A sír 2019. november 2-án. Fotó: Topor István

Érdekes adatokat kaptam Zeller Zoltán főhadnagytól²⁵, HM HIM Katonai Emlékezet és Hadisírgondozó Igazgatóság, Külhoni Hadisírgondozó Osztály munkatársától. Forrásai szerint az 50-es években a korábban Hajdúszoboszlón eltemetett német katonákat is átvitték Hajdúszovátra. Később exhumálták őket, és a budaörsi német katonai temetőbe helyezték el földi maradványaikat. Már csak az a kérdés, hogy a sír felnyitását követően mi történt a magyar

²⁵ Köszönöm Zeller Zoltán főhadnagy úrnak a támogatást és az értékes adatokat.

katonákkal. A hozzátartozókat nem értesítették a sír felnyitásáról és a magyar katonák visszatemetéséről.

A kereszt ma is áll, de állapota kritikus. Megérdemelne egy felújítást. Az illetékesek figyelmét felhívtam erre. Már a második világháború kitörésének 80. évfordulója is alkalmat adott volna a sír rendbe tételére. Zeller Zoltán főhadnagy úrnak köszönhetően a Belföldi Hadisírgondozó Osztály munkatársai már tudnak a sír rossz állapotáról. Remélem, hamarosan megújulhat a galád módon lemészárolt tizenhét magyar honvéd síremléke.

Források:

Diószegi Lajos: Fejezetek Hajdúszovát történetéből és néprajzából. Hajdúszovát, 1994. 34-36. o.

Hajdúszovát 1944,1945, 1946, 1947, 1948-as halotti anyakönyvei.

<http://hadisir.hu/hadisir-nyilvantarto>

ifj. Töreki Imre családi dokumentumai és fényképei

Pesti Hírlap 1944. októberi számai. Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár. Letöltések ideje 2020. február 24-28.

Horváth Attila kutatási eredményei.

Felhasznált irodalom:

Az alföldi páncéloscsata (1944. október 5. – 1944. október 28.)

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/a-keleti-hadszinter-es-magyarorszag-1943-1945-13DD/3-az-1944-evi-magyarorszagi-harcok-1944-augusztus-26-1944-december-31-172C/az-alfoldi-panceloscsata-1944-oktober-5-1944-oktober-28-17CE/>. Letöltés ideje: 2020. február 28.

Hans Friessner: Árulások, veszített csaták. A Wehrmacht harcai Magyarországon 1944-45-ben. Budapest, 1992. CO_NEXUS Print-teR Kiadó. 140-159.

Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon.

<https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/#d1e1953>. Letöltés ideje: 2020. február 28.